

Jaarverslag 2018-2019

Bijzondere leerstoel

‘Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid,
met bijzondere aandacht voor spiritualiteit, mystiek en psychoanalyse’

ingesteld door het

KSGV

Kenniscentrum voor Levensbeschouwing en Geestelijke Volksgezondheid

aan de

Faculteit Theologie en Religiewetenschappen

KU Leuven

Vooraf

Het KSGV – *kenniscentrum voor levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid*, is een studievereniging die zich richt op de relatie tussen levensbeschouwing en geestelijke gezondheid. Een belangrijk streven van het KSGV is het bevorderen van een geestelijk gezonde omgang met levensbeschouwing en zingeving. Het KSGV wil deze doelstelling realiseren door studiebijeenkomsten, publicaties, onderzoek, deskundigheidsbevordering, en door het instellen en in stand houden van bijzondere leerstoelen. Het KSGV onderneemt zijn activiteiten vanuit een christelijke inspiratie.

De bijzondere leerstoel ‘Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid, met bijzondere aandacht voor spiritualiteit, mystiek en psychoanalyse’ is sinds 1 oktober 2016 in een omvang van 0.2 fte bezet door dr. Herman Westerink. Dit bijzonder gasthoogleraarschap wordt door Westerink gecombineerd met die van wetenschappelijk medewerker (0.6 fte) aan het Titus Brandsma Instituut (met een 0.1 fte vrijstelling vanwege de leerstoel in Leuven) en een aanstelling als universitair hoofddocent (0.4 fte) aan de Faculteit Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen, Radboud Universiteit Nijmegen.

De Commissie van Toezicht rond de bijzondere leerstoel is samengesteld uit de volgende leden: prof. dr. Marinus van Uden (KSGV, voorzitter), mevr. dr. Lia Vergouwen (KSGV), dhr. drs. Guus van Loenen (KSGV), prof. dr. Johan De Tavernier (KU Leuven, decaan), prof. dr. Anna Vandenhoeck (KU Leuven, voorzitter van het Academisch Centrum voor Praktische Theologie) en prof. dr. Joris Geldhof (KU Leuven, coördinator van de Onderzoekseenheid Pastoraaltheologie en Empirische Theologie).

Ter verwezenlijking van de doelstelling van het KSGV heeft de leerstoelhouder de onderstaande activiteiten in het verslagjaar verricht.

A. *Onderzoeksactiviteiten*

Het vakgebied van de bijzonder gashoogleraar omvat “Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid, met bijzondere aandacht voor spiritualiteit, mystiek en psychoanalyse”. De vraag naar de relatie tussen levensbeschouwing, en meer in het bijzonder religie en spiritualiteit, en gezondheid en pathologie speelt een centrale rol in de theorievorming en de praktijk van de geestelijke verzorging. In de psychoanalyse is deze problematiek op een fundamentele en tegelijk ambigue wijze gethematiseerd. Aan de ene kant heeft de psychoanalyse telkens weer getracht religieuze structuren en fenomenen met psychopathologische dynamieken in verbinding te brengen. Dat kon leiden tot een pathologisering van religieuze fenomenen en vormen van spiritualiteit en mystiek. Aan de andere kant heeft ze die psychopathologie deels ook genormaliseerd door ze – als ‘uitvergroting’ – in het verlengde te plaatsen van een normale, gezonde geestelijke constitutie. Deze nieuwe visie op de relatie tussen psychopathologie en normaliteit was gebaseerd op de idee dat het subject geen consistentie heeft en geen eenheid is. Uiteraard heeft dat uitgangspunt consequenties gehad voor het denken over geestelijke gezondheid. Daarnaast is vanuit de psychoanalyse ook altijd veel aandacht geweest voor de cultuurhistorische dimensie van deze problematiek: de moderne tijd als context voor zowel de opkomst van het moderne subject, van nieuwe spirituele en mystieke bewegingen als ook – daarmee verbonden – de opkomst van de moderne psychiatrie en een nieuw denken over geestelijke stoornissen. Daarmee heeft die psychoanalyse niet alleen de vraag naar normaliteit en abnormaliteit, gezondheid en pathologie, in religie, spiritualiteit en mystiek op bijzondere wijze ter discussie gesteld. Ze biedt ook de mogelijkheid de relatie tussen psychiatrie en religie opnieuw te doordenken.

Vanuit dit kader zijn in het derde jaar van deze leerstoel een aantal onderzoekinitiatieven ontwikkeld resp. verder uitgewerkt, en zijn diverse onderzoeksresultaten geboekt, uiteraard ook in nauwe aansluiting bij het lopende onderzoek dat binnen het Titus Brandsma Instituut en het Center for Contemporary European Philosophy (FTR, Nijmegen) wordt ontwikkeld en gekaderd.

1. Onderzoek op het gebied van de theorie van de mystiek en spiritualiteit

Het lopende onderzoek naar levensbeschouwing, spiritualiteit en mystiek heeft in deze periode verder gestalte gekregen in onderzoek naar en publicaties/lezingen op het gebied van kritische en sociale spiritualiteit. Op een meer fundamenteel niveau stond in deze periode een onderzoek naar spiritualiteit, ascese en mystiek in het werk van Michel Foucault centraal. Zijn denken over ascese en spiritualiteit als zelfpraktijk verdient een systematische analyse en doordiening, m.n. ook waar het gaat om nieuwe mogelijkheden van een hermeneutiek van de spiritualiteitstraditie in relatie tot een modern denken rond normaliteit en pathologie.

2. Psychoanalyse, seksualiteit en psychiatrie

In samenwerking met prof. dr. Philippe Van Haute (Center for Contemporary European Philosophy) heeft in de afgelopen periode een meerjarig onderzoeksproject naar Freuds theorie van de seksualiteit en daarmee ook naar zijn visie op pathologie en cultuur de

nodige voortgang geboekt en de nodige vruchten afgeworpen. In onderstaand overzicht van publicaties zijn deze vermeld. Voor de invulling van de leerstoel is dit onderzoeksproject van fundamentele betekenis: hier gaat het om psychoanalytische theorievorming die in directe relatie staat tot de problematiek van geestelijke gezondheid, vragen rond pathologie en normaliteit en de vraag naar de relatie tussen psyche en cultuur (religie).

B. Promotiebegeleidingen

Met diverse personen met dissertatieplannen op het terrein van spiritualiteit, mystiek en psychoanalyse zijn eerste en/of verdere gesprekken gevoerd. Een aantal projecten zijn geïnitieerd. Er zijn nog geen dissertatieprojecten afgerond. Wel is de leerstoelhouder regelmatig lid van promotie- en manuscriptcommissies.

De concrete dissertatieprojecten zijn Ednei Soares met een project rond Freud en fetisjisme (begeleiding samen met Philippe Van Haute, RU Nijmegen), Ronald Bahamondes met een project over vrouwelijkheid bij Freud (begeleiding samen met Philippe Van Haute, RU Nijmegen), Larissa Scheffold over Foucault en een genealogie van het kwaad (begeleiding samen met Willie van der Merwe, VU Amsterdam), en Milli Rodrigues over het begrip getuigenis bij Ricoeur en Agamben (begeleiding met Gert-Jan van der Heiden, RU Nijmegen). Het promotietraject van Anthony Nwachukwu over Johann Baptist Metz en Afrikaanse bevrijdingstheologie (begeleiding samen met Inigo Bocken, RU Nijmegen) is op basis van tussentijdse evaluatie beëindigd.

C. Onderwijsactiviteiten

In het kader van de leerstoel werden in het eerste semester van het studiejaar 2017-2018 zes colleges verzorgd binnen de MA cursus 'Theory of Lived Religion' die samen met prof. dr. Annemie Dillen werd vorm gegeven aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen te Leuven. In de zes colleges stonden godsdienstpsychologische perspectieven centraal (James, Freud, Vergote, Streib/Hood, Rizzuto).

In het tweede semester werden zes colleges gegeven binnen de MA cursus 'Theology, Disability and Mental Health', opgezet samen met prof. dr. Axel Liégeois. Hier ging het om godsdienstpsychologische verdieping aan de hand van teksten van met name A. Vergote.

De leerstoelhouder heeft in Leuven een aantal scriptiestudenten begeleid.

In de afgelopen periode zijn verdere gesprekken gevoerd voor een Europese Erasmus Mundus aanvraag. Het gaat hier om een internationale master 'Mystiek', met als partners, Titus Brandsma Instituut, Faculteit Theologie en Religiewetenschappen KU Leuven, Ruusbroec Genootschap Antwerpen, Cusanus Hochschule Bernkastel-Kues, het Thomasinstituut van de Universiteit Keulen en de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de Universiteit van Groningen. De aanvraag is in 2019 ingediend en afgewezen, maar met de mogelijkheid van

herindiening van een verbeterde versie. Van die mogelijkheid gaat gebruik worden gemaakt.

D. Participatie in de wetenschappelijke-professionele infrastructuur

- Bestuurs- en redactielid van het KSGV (Kenniscentrum voor levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid) en lid van de KSGV netwerkgroep Vlaanderen. Vanaf 1 januari 2019 voorzitter KSGV.
- Editor van de Vienna University Press boekserie “Sigmund Freuds Werke: Wiener Interdisziplinäre Kommentare”.
- Vice-voorzitter van de Scientific Advisory Board van de Sigmund Freud Private Foundation, Wenen.
- Lid van de International Society for Psychoanalysis and Philosophy / Société Internationale de Philosophie et Psychanalyse (ISPP/SIPP).
- Lid van de ISPP/SIPP Freud Research Group.
- Lid van de Wiener Gesellschaft für interkulturelles Philosophieren.
- Lid van de International Association for the Psychology of Religion:
- Lid van de Editorial Board van *Religion and Transformation in Contemporary Society*, Wenen.
- Lid van de redactieraad van *Psyche en Geloof. Tijdschrift van de Christelijke Vereniging voor Psychiaters, Psychologen en Psychotherapeuten*.
- Lid van de Scientific Advisory Board van *Zeitschrift : texte – psychoanalyse –  sthetik - kulturkritik*
- Lid van de redactieraad van de serie *Figures of the Unconscious*, Leuven University Press.
- Lid van de redactie van de serie *Mystieke teksten*, Halewijn / Berne, Antwerpen / Heeswijk.

Lezingen (academisch, internationaal)

Michel Foucault on the Mystic’s Desire and Love as Self-Practice, Conference ‘Mysticism and/as Love Theory, 28-29 november 2019, Nijmegen.

Michel Foucaults genealogie van het verlangen, bijeenkomst Nederlandse godsdienstfilosofen, 1 november 2019, Utrecht.

We can work it out: levensbeschouwing en zingeving als psychische arbeid, Symposium ‘The Magical mystery tour: Rndom Levensbeschouwing en geestelijke gezondheid’, 27 september 2019, Tilburg.

Over het niet-actuele karakter van mystieke itineraria, Expert meeting on Michel de Certeau *De*

vreemdeling, 18 juni 2019, Amsterdam.

Freud on infantile sexual theories and family romances, Conference ‘The Actuality of Freudian Psychoanalysis’, 6-7 juni 2019, Nijmegen.

Foucaults kritische genealogie van de verlangende mens, Book presentation *De lichamen en hun lusten*, 13 mei 2019, Nijmegen.

Freud, Moses und die Durcharbeitung der Erinnerungsspuren, Sigmund Freud Museum (at the occasion of the Sigmund Freud Lecture), 6 mei 2019, Vienna.

Finding the Object: Freud on infantile sexual researches and theories, SIPP Conference ‘The Truths of Psychoanalysis’, 2 mei 2019, Stockholm.

Foucault’s ‘undisciplined’ Plato, Conference ‘Penser l’articulation’ (Dakar-Nijmegen), 18 april 2019, Nijmegen.

Het verdwijnen van de schepping, Book presentation *Natuur, cultuur en het verdwijnen van de schepping* (Gerrit Steunebrink), 27 februari 2019, Nijmegen.

Family Romance and the oedipalization of Freudian Psychoanalysis, Conference ‘Der Familienroman – symbolische Strukturen oder neue Formen?’, Freud Museum, 15 februari 2019, Vienna.

Overige lezingen

Kritiek van de spiritualiteit en kritische spiritualiteit, Centrum DeZinnen, 7 Oktober, Den Haag.

Kritische en sociale spiritualiteit: een verkenning, Centrum voor bezinning en ontmoeting, 3 Oktober, Sittard.

Deelname aan congressen, studiedagen, expert meetings, uitwisselingen

7-16 Januari 2018: onderzoeks- en onderwijsverblijf aan universiteit Cheikh Anta Diop, Dakar.

31 januari 2019: deelname symposium over Plato in de hedendaagse filosofie, RU Nijmegen.

22-23 februari 2019: conferentie WiGiP, Wenen.

29 maart 2019: KSGV studiedag, Utrecht.

16-18 april 2019: conferentie “Thinking Articulation”, RU Nijmegen (i.s.m. UCAD, Dakar).

1-5 mei 2019: SIPP conferentie, Stockholm.

6 mei 2019: Sigmund Freud Vorlesung, Wenen.

10 mei 2019: KSGV studiedag Vlaanderen, Antwerpen.

6-7 juni 2019: conferentie ‘The Actuality of Freudian Psychoanalysis’, RU Nijmegen.

18 juni 2019, studiedag Michel de Certeau en de vreemdeling, Amsterdam.

8-14 juli 2019: Conferentie “Phenomenology”, Perugia.

28 augustus 2019: Expert meeting Moderne Devotie, Boxmeer.

27 september 2019: KSGV studiedag The Magical Mystery Tour. Levensbeschouwing en geestelijke volksgezondheid”, Tilburg.

18-19 oktober 2019: conferentie psychoanalyse, migratie en grenzen, Wenen.

29 oktober 2019: studiedag mystiek en liturgie, Nijmegen.

1 oktober 2019: studiedag Ned. Godsdienstfilosofie, Utrecht.

Deelname aan de bijeenkomsten van de Freud Research Group:

15-16 februari 2019, Wenen.

7-8 mei 2019, Nijmegen.

15-16 november 2019, Leuven.

E. Publicaties 2017-2018

Monografieën

De lichamen en hun lusten. In het spoor van Foucaults Geschiedenis van de seksualiteit, Vantilt, Nijmegen, 2019.

Modernity, Melancholy and Predestination. Cultural historical, philosophical and psychoanalytical perspectives on the modern religious subject, Peeters, Leuven, 2019.

Special issue tijdschrift/boekredactie

Religiöse Erfahrung, säkulare Vernunft und Politik um 1900, H. Schelkshorn & H. Westerink (eds.), *Interdisciplinary Journal for Religion and Transformation in Contemporary Society (J-RaT)* 5 (2019/8).

Artikelen

Thinking Spirituality Differently: Michel Foucault on Spiritual Self-practices, Counter-Conducts and Power-Knowledge Constellations, in *Religions* 10 (2019/2), publ. 28 januari online.

Johannes Cassianus: deugdzaamheid door strijd tegen de ondeugden, in *Speling. Tijdschrift voor bezinning* 71 (2019/3), 42-46.

Foucault, Certeau und die Bausteine für eine Theorie der kritischen Spiritualität, in *Coincidentia. Zeitschrift für europäische Zeitgeschichte* 10 (2019/1), 385-412.

Einleitung (with H. Schelkshorn), in H. Schelkshorn & H. Westerink (eds.), *Religiöse Erfahrung, säkulare Vernunft und Politik um 1900*, in *Interdisciplinary Journal for Religion and Transformation in Contemporary Society (J-RaT)* 5 (2019/8).

Henri Bremond and the Religious Experience in Context, in H. Schelkshorn & H. Westerink (eds.), *Religiöse Erfahrung, säkulare Vernunft und Politik um 1900*, in *Interdisciplinary Journal for Religion and Transformation in Contemporary Society (J-RaT)* 5 (2019/8).

Hoofdstukken in boek

De introductie van het Oedipus-complex in het werk van Freud: van het primaat van de seksualiteit naar een theorie van de identificatie en de doodsdrijf (with Philippe Van Haute), in M. Kinet & W. Heuves (eds.), *Driehoeksverhoudingen. Actuele oedipale variaties*, Gompel & Svacina, Turnhout, 2018, 125-140.

Onderwerping, verzet en verlangen. Foucaults visies op christelijke ascese, in L. Lauwaert, R. Breur, S. Symons & P. Adriaens (eds.), *Orde scheppen: Essays over liefde en lijden*, Vantilt, Nijmegen, 2019, 153-171.

Overige publicaties

Interview: Michel Foucault – Heb de moed om zelf aan jouw leven vorm te geven, in *Volzin* oktober 2019, 24-26.

Boxmeer, november 2019